

ШЛЯХИ ОБМЕЖЕННЯ ГАЛУЗЕВИХ РИЗИКІВ З МЕТОЮ АКТИВІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ РЕАЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В АПК

О.В.Тарасова

Реальне інвестування у всіх його формах пов'язане із численними ризиками, ступінь впливу яких на його результати істотно зростає з переходом до ринкової економіки. Зростання їх впливу викликане високою мінливістю економічної ситуації в країні, коливаннями кон'юнктури інвестиційного ринку, появою нових видів реальних інвестиційних проектів і форм їх фінансування. Діяльність в аграрній сфері характеризується наявністю елементів невизначеності: частими змінами впливу чинників зовнішнього середовища, надходженням неповної, неточної та суперечливої інформації, на основі якої приймаються управлінські рішення. Невизначеність і спричинений нею ризик призводять до значних витрат ресурсів, часу, енергії, що перешкоджає ефективному господарюванню. У сфері АПК їх вплив особливо суттєвий.

Радикальні зміни, що необхідні Україні, для виходу на стійкий шлях економічного розвитку, неможливі без посилення уваги до інституту страхування. В сучасних умовах страхування набуває особливої актуальності, оскільки виступає методом захисту і є засобом захисту від несприятливих змін ринкової кон'юнктури і пов'язаних з цим ризиків. Світовий досвід свідчить про те, що страхування ефективно регулює відтворювальний процес, забезпечуючи страховий захист товаровиробників, економічні інтереси держави та соціальні гарантії громадян.

Страховання в Україні на сьогоднішній день проходить період свого становлення і накопичення капіталу. Водночас аграрний страховий ринок залишається найменш розвиненим, що обумовлено рядом об'єктивних і суб'єктивних причин, перш за все — нестабільним станом економіки сільського господарства, недостатнім потенціалом страхових компаній і відсутністю конкуренції страхових послуг, ризикованістю і низькою вигідністю страхового бізнесу в сільському господарстві в порівнянні з іншими видами страхової

діяльності, відставанням в розвитку нормативно-законодавчої бази страхування, недосконалістю податкової системи, відсутністю інформаційного забезпечення розвитку страхового ринку.

Основною причиною такої ситуації у аграрній сфері є досить несприятливий фінансовий стан більшості сільськогосподарських товаровиробників, особливо великих, які постачають основну частку продовольчої продукції на споживчий ринок. Адже заборгованість за кредитами та податковими платежами, невіплата поточної заробітної плати турбує керівників сільськогосподарських формувань в значно більшій мірі, ніж фінансовий стан підприємства.

Невизначеною залишається місткість вітчизняного аграрного страхового ринку і визначальні чинники його зростання. Такий стан обумовлений, перш за все, відсутністю потужного фондового ринку, який є базою для нарощування фінансової стійкості як страхових компаній, так і підприємств, в які інвестуються кошти страхових портфельів. В даних умовах спектр інвестицій страховика практично звужується до трьох джерел : депозитів банку, нерухомості і державних цінних паперів. Усі вони дають страховикові стабільний, хоча і невисокий, дохід.

Неабиякий вплив на розвиток сільськогосподарського страхування мають інфляційні процеси. Як свідчать результати досліджень, проведених протягом останніх двох років, одержання страхових відшкодувань за загиблих тварин чи постраждалі споруди при інфляції у 15-20 відсотків річних покриває в середньому не більше як половину реальних втрат. Крім цього, аграрні формування практично не мають гарантій своєчасної виплати страхових відшкодувань через відсутність коштів у страхових компаній.

На страховому ринку України одноосібним лідером у справі страхового захисту сільськогосподарських товаровиробників є Національна акціонерна страхова компанія "Оранта" з системою своїх відділень в окремих областях, що дає можливість правлінню компанії координувати роботу на ринку страхових послуг і на регіональних страхових ринках, а компанії залишитися конкурентноспроможною на національному страховому ринку. Метою діяльності компанії є одержання прибутку шляхом надання послуг по забезпеченню усіх видів страхового захисту майнових інтересів громадян і юридичних осіб та здійснення фінансової діяльності,

пов'язаної з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням. Компанія займається проведенням усіх видів обов'язкового і добровільного страхування та перестраховування.

Станом на період 2001-2002 років ринок страхових послуг в сільському господарстві представлений на рівні 20 базових областей системи НАСК "Оранта" та самостійних страхових компаній в чотирьох областях, які виділилися в окремі страхові компанії при реорганізації системи "Укрдержстраху" (рис.1). НАСК "Оранта" здійснює майже 80 видів страхування майна аграрних формувань від пожеж та стихійних явищ, страхування вантажів, страхування заставного та орендного майна, страхування лізингових операцій, страхування фінансових ризиків, численні види страхування життя, здоров'я та майна фізичних осіб.

Рис.1. Структура аграрного страхового ринку України

Кількість потенційних страхувальників в АПК України щорічно збільшується дуже швидко. З початку дії Указу Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” в АПК України налічувалося 12898 сільськогосподарських підприємств, а станом на початок 2002 року з них було утворено 13906 підприємств, тобто додатково створено ще 1008. З усього числа реформованих господарств було утворено 3440 сільськогосподарських кооперативів, 2993 приватно-орендних підприємств, 5890 товариств з обмеженою відповідальністю, 1184 фермерських господарств з орендними відносинами та близько 861 підприємств інших напрямів.

Абсолютна кількість з перелічених господарств будь якої форми власності та напрямів діяльності потребують інвестиційні ресурси, які мають бути спрямовані або на покращення якостей ґрунту, або на відновлення та побудову основних фондів (капіталовкладення), або на придбання сировини для розширення і зростання обсягів діяльності, або на розвиток інфраструктури господарств тощо. Кожен інвестиційний проект супроводжується портфелем відповідних ризиків, які зупиняють інвестора. Тому об'єктивна оцінка і методики обмеження ризиків мають сприяти активізації інвестиційної діяльності в агропромисловому комплексі.

Оскільки з 1991 року майнове страхування переведено на добровільну основу, більшість сільськогосподарських формувань вважають недоцільним проведення такого запобіжного заходу. Так, в 2001 році договори страхування посівів сільськогосподарських культур, тварин і майна уклали менше 15 відсотків від загальної кількості аграрних формувань України. Не кращою є і ситуація з страхуванням тварин, майна, життя працівників за рахунок коштів підприємств, зі страхування відповідальності.

Таке становище обумовлене сукупністю причин, серед яких особливо відмітимо наступні. По-перше, здійснюване реформування аграрного сектору економіки спричинило появу багатьох нових товаровиробників, які не зовсім або недостатньо обізнані з умовами та особливостями страхування та наявними страховими структурами. По-друге, виробництво сільськогосподарської продукції в дев'яності роки все більше зміщується в індивідуальний сектор, страхування діяльності якого завжди було обмеженим та недостат-

нім. По-третє, страховики не бажають працювати з дрібними страхувальниками, оскільки це потребує додаткових фінансових, матеріальних та трудових ресурсів. По-четверте, страхові компанії не зорієнтувалися на появу багаточисельної армії страхувальників в аграрному секторі економіки, і, відповідно, не переорієнтували свою діяльність саме стосовно потреб даних споживачів. По-п'яте, страховий аграрний ринок України надто монополізований, а НАСК "Оранта" є практично єдиною діловою структурою даного ринку. Відсутність конкуренції на страховому аграрному ринку, діяльність діючих страхових компаній спрямована виключно на власні потреби, без врахування потреб користувачів своїх послуг, якраз і спричинили сучасний стан аграрного страхового ринку.

Період діяльності НАСК "Оранта" за 1991-2001 роки характеризується скороченням виплат відшкодувань та невідповідністю між розмірами страхових платежів і відшкодувань. У більшості випадків господарства недоодержували страхові відшкодування. Зокрема, у 2001 році сільськогосподарськими підприємствами було недоодержано страхових відшкодувань на суму близько 180 тисяч гривень. Незаперечним є і той факт, що страхові компанії не завжди достатньо враховують реальний ступінь ризику настання страхових випадків, встановлюють єдині тарифні ставки в розрізі великих адміністративно-територіальних одиниць.

В цілому така ситуація на страховому ринку вимагає втілення певних заходів, які б дали змогу налагодити взаємовигідні економічні відносини між аграрним сектором та страховими компаніями, зокрема НАСК "Оранта". Перш за все в сьогоднішніх умовах пріоритетними має бути обов'язкове державне страхування з однаковими умовами для всіх категорій господарств і охопленням усіх сільськогосподарських товаровиробників, незалежно від форми власності та форми господарювання.

Це положення може здатися сумнівним в умовах ринкової економіки, але, враховуючи пріоритетність державної політики щодо підтримки і розвитку аграрного господарства, заходи з обов'язкового державного страхування інвестиційних програм в аграрному секторі можуть стати терміновою ефективною мірою поліпшення фінансового стану сільськогосподарського комплексу.

Необхідно переглянути ставки страхових платежів, в основу яких доцільно покласти і зональні особливості, які властиві певній групі господарств і викликані особливостями природного та економічного районування. Тарифні ставки слід коригувати не рідше одного разу в три — п'ять років і встановлювати їх на підставі рівня виплат за минулі 3-5 років за окремими культурами, тваринами чи їх групами та іншими суб'єктами сільськогосподарської діяльності. Відносини сільськогосподарських формувань зі страховими компаніями доцільно налагоджувати таким чином, щоб еквівалентність між платежами та відшкодуваннями досягалася кожних п'ять років. Недодержану господарствами протягом цих років суму страхові компанії повинні перераховувати на розрахунковий рахунок страхувальника.

Подальшого вдосконалення потребує фінансування превентивних та регресивних заходів за рахунок коштів страхового фонду. З цією метою близько двох відсотків страхового фонду органи страхування повинні спрямовувати на здійснення заходів із запобігання пожежам, загибелі і пошкодження сільськогосподарських культур, тварин, будівель. Це може бути тим фактором, який значною мірою сприятиме безперервності виробничого процесу, зміцненню матеріального забезпечення суб'єктів господарювання різних форм власності на селі.

Оскільки сільськогосподарське страхування має свою специфіку і пов'язане з високим ступенем ризику для страховика, доцільною виглядає організація на території району (області) перестраховальних компаній, які б спеціалізувалися на перестрахованні сільськогосподарських ризиків. Їх функціонування доцільно фінансувати з місцевого бюджету за рахунок частини коштів, що виділяються у вигляді дотацій сільському господарству.

В сучасних умовах доцільним є запровадження розширеної форми звітності страховими компаніями, що передусім дало б змогу Укрстрахнагляду проводити детальніший аналіз ринку сільськогосподарського страхування за видами страхувальників послуг. За такими даними можна було б здійснити не лише аналіз певного виду страхування у поточному році порівняно з попередніми роками, а й започаткувати створення спільної інформаційної бази для страхових компаній, на основі якої розраховувався би ступінь ризику, страхові тарифи, резерви, формувалася б інвестиційна полі-

тика страховика при застосуванні статистично-математичних моделей актуальної тематики, з уточненням оцінки факторів та параметрів, що мають вплив на ступінь ризику страховика.

З особливою актуальністю назріла проблема запровадження екологічного страхування, яке сприятиме запобіганню шкідливого впливу виробничої діяльності на навколишнє середовище. При цьому той, хто заподіяв шкоду, повинен компенсувати не лише прямі втрати, але й витрати на очищення забруднених водойм, ґрунту тощо.

Екологічне страхування, на нашу думку, має здійснюватися як в обов'язковій, так і в договірній формах. Вибір форми страхування повинен залежати від об'єктів страхування та категорій страхувальників. Страхові тарифи, в свою чергу, повинні диференціюватися залежно від ступеня екологічного ризику, а також від особливостей господарської діяльності страхувальника, технічного стану виробничих фондів, захисних та очисних споруд підприємства. Практичне запровадження екологічного страхування має бути зв'язаним, розвиватися від простих страхових операцій до складніших у міру нагромадження досвіду, від регіональних експериментів до запровадження в екологічно найнебезпечніших районах до загальнонаціонального масштабу.

Очевидно, що в процесі формування ринкової економіки в Україні, страхування поступово стане могутньою сферою бізнесу. Від його подальшого розвитку залежить активізація інвестиційних процесів в АПК, стабільність економічного стану сільськогосподарських товаровиробників, а відповідно — всього аграрного сектора економіки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Організація агробізнесу та підприємництва: Навч. Посібник /Андрусенко Г.О., Мартянов В.П. та ін. / ХДАУ ім. В.В. Докучаєва.- Х., 1998
2. Семенов В.Ф., Сіваченко В.П. та ін. Основи агробізнесу.- О.: ОКФА, 1997
3. Липчук В.В., Грицина О.В. Аграрний страховий ринок України: стан, проблеми та перспективи розвитку // Міжнар. збір. наук праць. Вип. 1.-О.: Астропринт, 2001
4. Гайдучький П.І. Аграрний ринок: уроки і завдання // Економіка АПК.-2002 – №5